

Уваров В.Г.

доктор юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський національний
університет ім. Олеся Гончара)

УДК 343.98

ВЗАЄМОДІЯ СПІВРОБІТНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ІЗ СПЕЦІАЛІСТАМИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

На основі порівняльного дослідження кримінально-процесуального законодавства та думок науковців визначено поняття спеціаліста у кримінальному процесі та розглянуто проблемні питання взаємодії співробітників оперативних підрозділів із спеціалістами під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: спеціаліст, оперативні співробітники, взаємодія, слідчі (розшукові) дії.

Постановка проблеми. З поступовим переходом до змагальної системи судочинства видозмінюються процесуальний статус, права та обов'язки окремих суб'єктів кримінального судочинства, конкретизується зміст та види виконуваних ними функцій, що потребує ґрунтовного наукового аналізу. Одним із проблемних питань кримінального судочинства залишається питання залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій. У практиці розслідування кримінальних проступків виникають проблеми з приводу процесуального порядку залучення спеціаліста, його компетенції, взаємодії зі слідчим та співробітниками оперативних підрозділів, меж використання ним спеціальних знань, оформлення результатів діяльності тощо. Неоднозначними у вирішенні зазначених питань є і думки науковців.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Залученню спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій приділялася значна увага з боку науковців як окремо, так і при розробці методик розслідування певних видів злочинів. Проблемами залучення спеціалістів до проведення розслідування у різні часи займалися провідні українські науковці та вчені ближнього зарубіжжя: Т.В. Авер'янова, В.Д. Арсеньєв, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, А.І. Вінберг, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Гончаренко, Г.І. Грамович, А.В. Дулов, А.В. Іщенко, П.П. Іщенко, Н.І. Клименко, В.Я. Колдін, В.О. Коновалова, Ю.Г. Корухов, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, Г.А. Матусовський, Г.М. Надгорний, О.Р. Россинська, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, Г.М. Соколовський, І.М. Сорочотягін, В.В. Циркаль, В.Ю. Шепітько, О.Р. Шляхов та інші. Вони зробили значний внесок у вирішення визначених нами проблеми, але багато з них залишаються дискусійними і сьогодні. Саме тому їх розгляд є актуальним як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Метою статті є конкретизація визначення процесуальної фігури спеціа-

ліста у кримінальному процесі на основі аналізу відповідних норм КПК України та думок науковців, а також окреслення проблемних питань практики взаємодії співробітників оперативних підрозділів із спеціалістами під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Виклад основного матеріалу. Участь спеціаліста у кримінальному процесі, включаючи проведення слідчих дій, регламентується ст. 71, 72, 79, 80, 83, 105, 122, 126, 228, 236, 237, 240, 245, 262, 266, 327, 329, 357, 358, 359, 360, 361, 496, 517 КПК України. У ст. 71 КПК України зазначено: “1. Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. 2. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду” [1]. Визначення спеціаліста, наведене у новому КПК України, є позитивною тенденцією розвитку законодавства, оскільки у КПК України 1960 року чіткого визначення спеціаліста взагалі не було, а лише вказувалося, що “у необхідних випадках для участі у проведенні слідчої дії може бути залучений спеціаліст” (ст. 128¹) [2].

Конкретизовано та розширено у новому КПК також права та обов’язки спеціаліста: “4. Спеціаліст має право: 1) ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду; 2) користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням; 3) звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів; 4) знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження; 5) одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов’язаних із його залученням до кримінального провадження; 6) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом. 5. Спеціаліст зобов’язаний: 1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади; 2) виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань; 3) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв’язку з виконанням його обов’язків; 4) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених цим Кодексом.” (ст. 71) [1]. У попередньому КПК права та обов’язки спеціаліста не відокремлювалися і були сформульовані так: “Спеціаліст зобов’язаний: з’явитися на виклик; брати участь у проведенні слідчої дії, використовуючи свої спеціальні знання і навички для сприяння слідчому у виявленні, закріпленні та вилученні доказів; звертати увагу слідчого на обставини, пов’язані з виявленням та закріпленням доказів; давати пояснення з приводу спеціальних питань, які виникають при проведенні слідчої дії. Спеціа-

ліст вправі: звертатися з дозволу слідчого із запитаннями до осіб, які беруть участь у проведенні слідчої дії; робити заяви, пов'язані з виявленням, закріпленням і вилученням доказів. Спеціаліст за наявності відповідних підстав має право на забезпечення безпеки шляхом застосування заходів, передбачених законами України.” [2]. У порівнянні зрозуміло, що права та обов'язки спеціаліста у новому КПК систематизовано та визначено більш чітко.

Наведене у новому КПК визначення спеціаліста в достатньому обсязі окреслює знання, якими він володіє, але називає лише два види діяльності спеціалістів: надання консультацій та технічна допомога. Проте основний вид діяльності – сприяння слідчому у виявленні, фіксації та вилученні об'єктів, що мають інформацію про злочин, не зазначено. Не доцільно, на наш погляд, розбивати види діяльності спеціаліста на дві частини, виділяючи окремо технічну допомогу спеціаліста. До того ж фотографування (наприклад макрозйомка) та відбір зразків для проведення експертизи в багатьох випадках є не звичайною технічною допомогою, а складною роботою, що потребує використання спеціальних знань, яких немає у слідчого.

Більш повно, на наш погляд, види діяльності спеціаліста сформульовано у визначенні, що надається у ст. 58 КПК Російської Федерації: “Спеціаліст – особа, що володіє спеціальними знаннями та залучається до участі в процесуальних діях у порядку, встановленому цим Кодексом, для сприяння у виявленні, закріпленні й вилученні предметів і документів, використання технічних засобів у дослідженні матеріалів кримінальної справи, для постановки питань експерту, а також для роз'яснення сторонам і суду питань, що входять до його професійної компетенції” [3].

Щодо думок науковців, то більшість з них визначають спеціаліста як особу, що допомагає суб'єктам, які проводять розслідування. Так, за І.М. Сорокотягиним, “спеціаліст – особа, яка володіє спеціальними знаннями в окремій галузі науки, техніки, мистецтва та ремесла і залучається органами дізнання, слідства, прокуратури чи судом для участі у розслідуванні та розгляді справи з метою надання вказаним органам допомоги у виявленні, закріпленні та вилученні доказів” [4, с. 3–4]. На думку П.П. Іщенка, “спеціаліст у кримінальному судочинстві – особа, яка володіє знаннями і навичками та залучається органом дізнання, слідства, прокурором чи судом для сприяння у виявленні, закріпленні та вилученні доказів” [5, с. 10]. У цих визначеннях діяльність спеціаліста описано не в повному обсязі та обмежено процесом виявлення, закріплення та вилучення доказів, хоча існують непроцесуальні форми використання спеціальних знань – консультативна та технічна допомога, котрі не можна не враховувати. У визначенні В.В. Циркаля розширюються види діяльності спеціаліста, а саме: “спеціалістом є особа, яка володіє певними науковими, технічними та іншими професійними знаннями та яку залучають до участі у слідчих діях в цілях сприяння у виявленні, закріпленні, вилученні доказів і дачі пояснень за спеціальними питаннями” [6, с. 12].

У більшості запропонованих науковцями визначеннях спеціаліста, автори намагаються на початку охарактеризувати спеціальні знання, якими він

володіє. Але в жодній дефініції такі знання не описані у повному обсязі. Серед спеціальних знань виділяють наукові та технічні, не зазначаючи інших. Більшість з них неприпустимо звужують можливості спеціаліста, інші, навпаки, трактують їх досить широко.

Отже, з урахуванням викладених на основі аналізу поглядів науковців на цю проблему, вважаємо більш вдалим та науково обґрунтованим визначення, що пропонувалося нами раніше: “Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів і може надати допомогу у виявленні, фіксації та вилученні об’єктів, що мають інформацію про злочин, здійснити консультації та технічну допомогу під час досудового розслідування і судового розгляду справи” [7, с. 197]. В цьому визначенні зазначено основні види діяльності спеціалістів, але не обмежено види спеціальних знань, які можуть бути використані. Вони визначаються особою, яка проводить дізнання, та слідчим при проведенні слідчих дій, а також суддею або складом суду при проведенні судових дій. Термін “спеціальні знання” достатньо визначений у науковій літературі і не потребує на сьогодні окремого тлумачення у кримінально-процесуальному законодавстві.

Спеціаліст, залучений до проведення слідчої (розшукової) дії, володіє необхідними спеціальними знаннями та, користуючись ними, надає допомогу слідчому. При наданні криміналістичної допомоги, що полягає у виявленні, фіксації та вилученні об’єктів, що мають значення для справи, та технічної (використання пошукових приладів, сприяння огляду у важкодоступних місцях із залученням спеціального обладнання тощо) спеціаліст обов’язково пояснює слідчому, оперативним працівникам та іншим учасникам, у тому числі понятим, які дії він виконує, які пристрої застосовує, наслідки та результати використання спеціальних знань, вмінь та навичок. Матеріальні об’єкти, виявлені та вилучені під час проведення слідчої (розшукової) дії, описуються у протоколі та належним чином упаковуються. Відомості про технічні засоби, що використовувалися під час проведення слідчих (розшукових) дій, та результати їх застосування також містяться у протоколах або додатках до них (наприклад, фототаблицях).

У попередньому КПК були відсутні норми, що регламентували форми фіксації консультаційної допомоги спеціалістів і результатів дослідницької роботи, що проводяться під час слідчих дій. Ст. 105 чинного КПК України визначає, що додатками до протоколів є “письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії”. Тобто дане питання у новому законі вирішено і спеціаліст при необхідності може викласти свої пояснення суті тих чи інших процесів та явищ, у тому числі передбачення щодо механізму утворення певних слідів або дій злочинця у довідці, яка є додатком до протоколу. На наш погляд, додатком до протоколу можуть бути і результати попередніх досліджень, проведених безпосередньо на місці події.

Висновок. Підсумовуючи, слід зазначити, що нами проаналізовано положення чинного КПК України щодо процесуальної фігури спеціаліста у порівнянні з попереднім законодавством, думки науковців відносно видів діяльно-

сті спеціаліста, як суб'єкта використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві, на підставі чого надано власне визначення. Також окреслено проблемні питання, що виникають у практиці розслідування при взаємодії слідчих, оперативних працівників та спеціалістів. Зі змінами змісту окремих слідчих (розшукових) дій у чинному КПК України виникає питання уточнення видів діяльності спеціалістів при участі в них. Вирішення зазначених завдань є перспективним для подальших наукових розробок у даному напрямку.

Бібліографічні посилання

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України Законом № 465-VI від 13.04.2012 р. – Х. : Право, 2012.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України : затверджений Законом від 28.12.1960 р. – ВВР. – 1961. – № 2. – Ст. 15. – К., 2008.
3. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. – М. : Омега-Л, 2006.
4. *Сорокотягин И.Н.* Системно-структурная характеристика специальных познаний и формы их использования в борьбе с преступностью / И. Н. Сорокотягин // Применение специальных познаний в борьбе с преступностью : межвуз. сб. научных трудов. – Свердловск : Изд-во Свердл. юридич. ин-та, 1983. – С. 3–10.
5. *Ищенко П.П.* Специалист в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты) / П.П. Ищенко. – М. : Юрид. лит., 1990.
6. *Циркаль В.В.* Тактика производства следственных действий с участием специалистов : автореф. дис. На соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В. В. Циркаль. – К. : КГУ, 1984.
7. *Пиріг І. В.* Процесуальний статус спеціаліста та можливості залучення працівників експертної служби МВС до проведення слідчих дій / І. В. Пиріг // Науковий вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2010. – № 2 (48). – С. 193–200.

Уваров В.Г. Взаимодействие сотрудников оперативных подразделений Национальной полиции со специалистами во время проведения следственных (розыскных) действий. На основе сравнительного исследования уголовно-процессуального законодательства и мнений ученых дано определение понятия специалиста в криминальном процессе и рассмотрены проблемные вопросы взаимодействия сотрудников оперативных подразделений со специалистами в процессе проведения следственных (розыскных) действий.

Ключевые слова: *специалист, оперативные сотрудники, взаимодействие, следственные (розыскные) действия.*

Uvarov V.G. Interaction between operational units officers of the National police and specialists during realization of investigatory (search) actions. On the basis of comparative research of criminal code of practice legislation and opinions of scientists the concept of specialist is certain in a criminal process and the problem questions of co-operation of employees of operative subdivisions are considered with specialists during realization of inquisitional (of criminal investigation) actions.

Position of operating criminal code of practice is analyses in relation to the judicial figure of specialist in comparing to the previous legislation, opinion of scientists in relation to the types of activity of specialist, as a subject of the use of the special knowledge in the criminal rule-making, what own determination is given on the basis of. Problem questions, that arise up in practice of investigation at co-operation of investigators, operative workers and specialists, are also outlined. With the changes of maintenance of separate inquisitional (of criminal investigation) actions in operating criminal code of practice of Ukraine there is a question of clarification of types of activity of specialists at participating in them.

Keywords: *specialist, operational unit officer, interaction, investigatory (search) actions.*

Надійшла до редакції 23.03.2016